Για το βιβλίο των Γ. Βενιζέλου, Γ. Δημητρίου & Α. Κιουπκιολή: Κυβερνολογικές της κρίσης: Από τις δημοκρατικές αντιστάσεις στην εμπέδωση του αυταρχικού νεοφιλελευθερισμού και πέρα από αυτόν

Το βιβλίο αυτό είναι το αποτέλεσμα ενός ερευνητικού έργου ΕΛΙΔΕΚ «Η οικονομική κρίση ως στρατηγική διακυβέρνησης: η ελληνική και ισπανική περίπτωση», το οποίο ολοκληρώθηκε το 2023, έχοντας περάσει από «βασανιστικές περιπέτειες» όπως αναφέρεται και στο προλογικό σημείωμα, με τις γραφειοκρατικές δυσκολίες που συνοδεύουν την οικονομική και γραφειοκρατική διαχείριση τέτοιων έργων καθώς και από χίλια κύματα της πανδημίας και κυρίως της πολιτικής της διαχείρισης. Μάλιστα, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το προλογικό σημείωμα που διαπνέεται από αυτό το βίωμα της συμπλοκής της κρισιακότητας με την κρισιμότητα – αναφέρονται και στις δυσκολίες που αντιμετώπισαν ως εργαζόμενοι ερευνητές- είναι και μια ιδανική εισαγωγή για αυτό που θα ακολουθήσει και για το γενικότερο κλίμα του βιβλίου.

Η επιλογή της σύγκρισης της ελληνικής εμπειρίας της κρίσης με την ισπανική σε τεκμηριώνεται τόσο την ιστορικότητα αυτού συγκριτικού παραδείγματος – ΒΛ. Πουλαντζάς- αλλά και από τα άλλα κοινά στοιχεία που εύκολα εντοπίζονται. Παρά τη διαφορά στο μέγεθος των χωρών και στο επίπεδο εκβιομηχάνισης και οικονομικών δραστηριοτήτων αλλά και των πιο έντονων ενδοπεριφερειακών αντιθέσεων που χαρακτηρίζουν την Ισπανία – γλωσσικές, οικονομικές και εθνοτικές-, δε χωρά αμφιβολία πως η Ελλάδα και η Ισπανία έχουν κοινά στοιχεία όχι μόνο ως κοινωνίες και κράτη που εξελίχθηκαν μετά την κρίση και πτώση των δικτατοριών τους αλλά και πιο πρόσφατα ως χώρες που εφαρμόστηκε παραδειγματικά – αν και με διαφορετική ένταση- η πολιτική της αυταρχικής λιτότητας, ως μια μέθοδος που διαχειρίστηκε τα ελλείμματα ή το χρέος ως κρίση δημόσιων δαπανών.

Ταυτόχρονα, και στις δύο χώρες εμφανίστηκαν σημαντικής εμβέλειας κοινωνικά κινήματα ολόπλευρης αμφισβήτησης της επιβαλλόμενης πολιτικής διαχείρισης της λιτότητας τα οποία εκφράστηκαν σε διαφορετικό βαθμό και χρόνο στο πολιτικό επίπεδο: Αγανακτισμένοι/Indignados ή κίνημα της 15ης Μαΐου, αντιρατσιστικό κίνημα ως απάντηση στο αναβαθμισμένο αυταρχικό μοντέλο διαχείρισης της μετανάστευσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, φεμινιστικό κίνημα – πιο ισχυρό και πιο

προσανατολισμένο στα θέματα της έμφυλης βιας στην Ισπανία- κίνημα για τη στεγαστική κρίση και την κατοικία (στην Ισπανία περισσότερο σε σχέση με τις εξώσεις/στην Ελλάδα με τη μορφή της εναντίωσης στους πλειστηριασμούς πρώτης κατοικίας και της κρίσης της έγγειας ιδιοκτησίας που ιστορικά λειτουργούσε και ως δίχτυ προστασίας και συγκράτησης της φτωχοποίησης/ και υποκατάστασης της έλλειψης κοινωνικού μισθού και παροχών.

Η σύγκριση αυτή λειτουργεί διαφωτιστικά σε πολλά επίπεδα και αποτελεί μια συμβολή στη μελέτη της πολιτικής διαχείρισης της οικονομικής κρίσης που αναδεικνύει και τη διεθνοποιημένη διάσταση αυτού του φαινομένου. Το τελευταίο, - αυτή η διεθνής διάσταση δηλαδή- υπήρξε και μια βασική πολιτική θέση που εκφράστηκε από τις δυνάμεις της αριστεράς τόσο στην Ελλάδα από τον ΣΥΡΙΖΑ όσο και στην Ισπανία από τους Podemos. Η αναγνώριση αυτή της διεθνούς διάστασης που υπογραμμίζεται μέσω της σύγκρισης, η ανάδειξη της λιτότητας ως μεθόδου ή ως καθεστώτος είναι και ένας πολύ χρήσιμος αναλυτικός όρος για την κατανόηση της παρούσας κρισιακής κατάστασης εγχώριας και βέβαια διεθνούς. Όπως αναφέρουν οι συγγραφείς και στο οπισθόφυλλο του βιβλίου «η κρίση του νεοφιλελευθερισμού δεν έφερε το τέλος του, αλλά τη ριζική ριζοσπαστικοποίηση του». Η λιτότητα δεν αποτέλεσε ένα προσωρινό μέτρο διαχείρισης, αλλά ένα μηχανισμός δομικής αναδιάρθρωσης και μετασχηματισμού των «μετακευνσιανών»κρατών στην Ευρώπη. Ο επανεξοπλισμός, η στρατικοποίηση, η θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη μετανάστευση ή για τη γενοκτονία της Γάζας αποτελούν εκδηλώσεις ενός πολιτικού συνεχούς εξελίξεων και μετασχηματισμών που συμβαίνουν για ένα διάστημα περισσότερων από είκοσι χρόνων στην Ευρώπη και σε διεθνή κλίμακα.

Μέσα από μια εκτενή και πολύ συστηματική περιοδολόγηση οι συγγραφείς αναδεικνύουν τις διαφορετικές φάσεις της κρίσιμης διαχείρισης του χρέους, η σηματοδότησε μια συνολική υποβάθμιση και πτώση του επιπέδου ζωής καθώς και των προσδοκιών των επόμενων γενιών σε σχέση με αυτές τις συνθήκες ζωής. Όπως πολύ εύστοχα σημειώνουν στο βιβλίο η νεοφιλελεύθερη κυβερνολογική της κρίσης υπήρξε ένα μείγμα σκαιών πολιτικών, όπου “η πλειοδοσία του κεφαλαίου συνδυάστηκε με την υπονόμευση των τυπικών φιλελεύθερων θεσμών και λειτουργιών».

Ειδικότερα, στην ελληνική περίπτωση σοκαριστική υπήρξε η απώλεια θέσεων εργασίας καθώς και τα ακραία ποσοστά ανεργίας - συγκρίσιμα με εκείνα της μεταπολεμικής περιόδου στην Ελλάδα- που χαρακτήρισαν την προηγούμενη δεκαετία και που είχαν και συγκλονιστικές επιπτώσεις στη συνολική ανάπτυξη της κοινωνίας. Για παράδειγμα στη μελέτη που συνεπιμελήθηκαν η Μαρία Καραμεσίνη με την Jill Rubery *Γυναίκες και λιτότητα: Η οικονομική κρίση και το μέλλον της ισότητας των φύλων* (Νήσος, 2015), για την ελληνική περίπτωση καταγράφονται πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία, λχ. ότι στον δημόσιο τομέα χάθηκαν περίπου το 40% των θέσεων εργασίας, όπου το 60% ήταν θέσεις εργασίας γυναικών.

Η κυβερνολογική της κρίσης στην Ελλάδα συνοδεύτηκε και υλοποιήθηκε επίσης μέσω μιας τεχνοαυταρχικής μεθόδου και νέων τεχνολογιών αυταρχικής διαχείρισης που αποτυπώνονταν στην καθημερινότητα και σε καθημερινές πρακτικές. Αυτή η κοινοτοπία του κακού, η οποία εντοπίζεται σε

ένα ευρύ φάσμα πεδίων και υλοποίησης πολιτικών - από την αναβάθμιση της κρατικής καταστολής μέχρι την πολιτική για τη μετάναστευση και κυρίως για την καταστολή και την αποτροπή της μετανάστευσης,- (τη δημιουργία ενός ρατσιστικού κράτους δηλαδή)- δεν υπήρξε συγκυριακή, αλλά αντίθετα πλήρως διαμορφωτική. Το αποκόρυφωμα της τελευταίας βιώθηκε πολύ έντονα και πιο πρόσφατα κατά την περίοδο της πανδημίας, όπου η νεοφιλελεύθερη οικονομική πολιτική - βλ. μέτρα περιορισμού/ κάθετη (εξατομικευτική) επιδοματική πολιτική - συνδυάστηκε με μέτρα καταστολής και βιοεξουσίας, όπου σταδιακά αφομοιώθηκαν και δημιούργησαν και νέα προηγούμενα για τις θεσμικές λειτουργίες, όπως ακριβώς συνέβη και την προηγούμενη περίοδο με τα μέτρα διαχείρισης της κρίσης χρέους.

Με άλλα λόγια, η κυβερνολογική της κρίσης όπως προκύπτει και μέσα από τη συστηματική μελέτη των δύο παραδειγμάτων υλοποίησης της πολιτικής της λιτότητας και των συνεπειών της, είναι ένας νεολογισμός που δηλώνει μια νέα ενότητα ή διαφορετικά μια συγκεκριμένη αναπτυξιακή φάση του νεοφιλελευθερισμού με δομικές συνέπειες. Υπάρχει η αντίστροφη κυβερνολογική; Ή διαφορετικά η κυβερνολογική των συλλογικών αντιστάσεων; Είναι το ερώτημα που επισφραγίζει αυτή τη μελέτη.

Ένα στοιχείο που διαφοροποιεί αυτή τη μελέτη σε σχέση με άλλες για τη συγκεκριμένη περίοδο είναι ότι είναι αναβαθμισμένα πολιτική στα τελευταία κεφάλαια – ειδικότερα στο κεφάλαιο *Αντι συμπερασμάτων*- και δεν εξαντλείται στην περιγραφική τεκμηρίωση των συνεπειών της πολιτικής της λιτότητας. Διατυπώνει θέσεις που απευθύνονται στη σύγχρονη αριστερά, ως δυνητικό φορέα αυτής της «αντίστροφης κυβερνολογικής». Πρόκειται λοιπόν για ένα ερευνητικό έργο με πλούσιο θεωρητικό υπόβαθρο και εννοιολογικό ρεπερτόριο που αντλείται από τον Μισέλ Φουκώ ως το Τζούντιθ Μπάτλερ, που καταλήγει σε ουσιαστικά ερωτήματα και αξιοποιεί την αναλυτική του δυνατότητα για αναστοχασμό και για να διατυπώσει κοινωνικά προσανατολισμένες και γειωμένες θέσεις.

Το βιβλίο εμπλουτίζεται στο τέλος του με αναφορές σε πρόσφατες εμπειρίας πρωτόγνωρης πολιτικής κινητοποίησης μετά τα αντιμνημονιακά κινήματα και βέβαια αναφέρεται στην υπόθεση των Τεμπών και στη μαζική λαϊκή διαμαρτυρία που καταγράφηκε πέρσι, κατά τη συμπλήρωση δύο χρόνων από το σιδηροδρομικό δυστύχημα - κρατικό έγκλημα, το οποίο είναι και άρρηκτα δεμένο με τη διάλυση των υποδομών που συνέβη κατά την περίοδο της κρίσης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η συνθήκη του αγωνιστικού πένθους, -μια εκδήλωση του οποίου υπήρξαν και οι κοινωνικές φεμινιστικές και ΛΟΑΤΚΙ κινητοποιήσεις που ακολούθησαν την επομένη της δολοφονίας του Ζακ Κωστόπουλου το 2017 - μπορεί δυνητικά να αποτελέσει σε μια εποχή κρισιακότητας και γενικευμένου αισθήματος διάλυσης και απώλειας του συλλογικού, ένα εφαλτήριο ανασυγκρότησης του συλλογικού. Το πιο κρίσιμο ερώτημα που προκύπτει τελικά αφορά την αποκατάσταση ή επανίδρυση ενός χώρου για το συλλογικό.

Και αν και όπως λένε και οι στίχοι «Το σίγουρο είναι ότι δεν υπάρχει σιγουριά, Στον δρόμο αυτό δεν υπάρχουν ταμπέλες και βέλη», το μόνο βέβαιο είναι ότι η εκ νέου διεκδίκηση του συλλογικού, είναι βασική προϋπόθεση για να αναδειχθεί και να συναρθρωθεί εκ νέου με οποιοδήποτε συλλογικό όραμα

μετασχηματισμού και κοινωνικής χειραφέτησης, μια ζωής ελεύθερης και δημιουργικής σε μια δημοκρατική κοινωνία. Αυτό είναι ίσως ένα πειστικό επιχείρημα για τις γενιές που βιώνουν τη ματαίωση κι ένας δρόμος για την υπέρβαση αυτού του βιώματος, όπως υπονοείται και στην εισαγωγή του βιβλίου αλλά και λέγεται και ρητά στην αφιέρωση του βιβλίου «στην γενιά των πλατειών που ματαιώθηκε».

Γιώργος Βενιζέλος, Γιώργος Δημητρίου, Αλέξανδρος Κιουπκιολής, *Κυβερνολογικές της κρίσης: Από τις δημοκρατικές αντιστάσεις στην εμπέδωση του αυταρχικού νεοφιλελευθερισμού και πέρα από αυτόν*, Νήσος, 2026

*Το παρόν κείμενο αποτελεί συμπύκνωση της εισήγησης της Α.Κοσυφολόγου στην παρουσίαση του βιβλίου που έγινε στις 02.03.2026 στην Αθήνα.

Σημειώσεις:

Γιώργος Βενιζέλος, Γιώργος Δημητρίου, Αλέξανδρος Κιουπκιολής, *Κυβερνολογικές της κρίσης: Από τις δημοκρατικές αντιστάσεις στην εμπέδωση του αυταρχικού νεοφιλελευθερισμού και πέρα από αυτόν*, Νήσος, 2026, σ. 21

ό.π., σελ. 24.

Ο προορισμός Φ. Δεληβοριάς, 2009